

1101 30th Street NW
Suite 500
WASHINGTON, DC 20007

15 квітня 2024 р.

Фолькеру Тюрку
Верховному комісарові ООН з прав людини
Управління Верховного комісара з прав людини
Палац Націй
1211, Женева
Швейцарія

Ел. поштою: registry@ohchr.org

Ел. поштою: ohchr-minorities@un.org

**Правозахисне звернення Української Православної Церкви
У відповідь на Резолюцію Генеральної Асамблеї 78/214**

Шановний пане Верховний комісар Тюрк!

Я представляю Українську Православну Церкву (УПЦ) з метою забезпечення свободи віросповідання й верховенства прав для усіх громадян України. Я надсилаю це звернення у відповідь на заклик до організацій громадянського суспільства, який міститься у Резолюції 78/214 (2023) Генеральної Асамблеї (2023 р.), зробити свій внесок до зусиль з метою «подолання нетерпимості до осіб на основі релігії або переконань». Під час підготовки Вашого наступного Звіту «Про боротьбу з нетерпимістю, негативними стереотипами, стигматизацією, дискримінацією, підбурюванням до насильства й насильством щодо осіб на основі релігії або переконань» вкрай важливо взяти до уваги погіршення релігійних свобод в Україні, фізичні й законодавчі атаки на УПЦ, а також повну неспроможність українського уряду виконати план дій, який викладений у Резолюції 78/214 Генеральної Асамблеї.

Незважаючи на заклики Генеральної Асамблеї до урядів вжити низку позитивних кроків у рамках виконання Плану дій для боротьби з релігійною нетерпимістю й насильством щодо осіб на основі релігії або переконань, уряд України натомість долучається до систематичної кампанії з нетерпимості, використання негативних стереотипів, стигматизації, дискримінації та насильства щодо УПЦ та її священнослужителів. Україна не лише не спромоглася посилити спроможність держави захищати свободу віросповідання, як це зазначено в Плані дій Резолюції 78/214, але також використовує своє законодавство для дискримінації УПЦ через законодавчі акти, що фактично забороняють цю церкву. Крім того, українські урядовці заохочували й безпосередньо вчиняли систематичні акти залякування й насильства щодо цієї церкви, її духовенства, власності та священнослужителів.

Ви особисто визнали «стурбованість щодо стану свободи стосовно релігії та переконань в Україні, враховуючи дії влади проти Української Православної Церкви».¹ Ці занепокоєння є обґрунтованими і з кожним днем стають ще актуальнішими. УПЦ піддається систематичній кампанії дискримінації з боку українського уряду, про що більш детально йдеться нижче в нашому зверненні. Український уряд задіяв поліцію та Службу безпеки, щоб переслідувати, залякувати, арештовувати й ув'язнювати священнослужителів і парафіян УПЦ. Особливе занепокоєння викликають свавільні арешти численних високопоставлених священнослужителів за неправдивими звинуваченнями, які ставлять під сумнів прихильність України до зобов'язань щодо Плану дій, а тим більше — до верховенства права.

Крім цих нападів на церкву, Проект Закону № 8371, який наразі очікує другого читання в українському Парламенті, ставить під загрозу саме існування УПЦ. Імовірно, завдяки остаточному ухваленню закону, найближчими тижнями український уряд може знищити багатовікову релігійну установу й позбавить багатьох українців церкви, яка задовольняє їхні релігійні потреби. Такі фізичні й законодавчі атаки на УПЦ є грубим порушенням свободи віросповідання й недотриманням зобов'язань України згідно з Європейською конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські й політичні права. Ця кампанія проти УПЦ підкреслює неспроможність України боротися з нетерпимістю за релігійною приналежністю згідно з рішеннями Генеральної Асамблеї. Задля цілей Вашого майбутнього звіту зауважу, ця кампанія проти УПЦ чітко демонструє неспроможність України просувати План дій, узгоджений у Резолюції 78/214, і демонструє активні зусилля з введення саме тих форм дискримінації та релігійної нетерпимості, з якими вона має боротися.

Наше звернення торкається декількох ключових тем Плану дій, схваленого Резолюцією 78/214. У кожній із цих сфер уряд України не зміг виконати рекомендації Генеральної Асамблеї та вжив прямих дій, спрямованих на порушення свободи віросповідання й заохочення актів релігійного насильства і нетерпимості.

A/RES/78/214 7. (e) Боротьба з нетерпимістю, зокрема з пропагуванням ненависті на релігійному ґрунті, що підбурює до дискримінації, ворожнечі або насильства

План дій закликає уряди виступити проти нетерпимості й ненависті на релігійному ґрунті. На жаль, українська влада стала головним виразником релігійної нетерпимості в країні. Сьогодні високопоставлені члени уряду й лідери українського парламенту (Верховної Ради) відкрито виступають за релігійну ворожнечу проти УПЦ. Ці заяви, по суті, призвели до актів насильства проти церкви, її духовенства, парафіян і власності. Заяви українських урядовців жодним чином не узгоджуються з рекомендаціями Плану дій.

Депутати Верховної Ради прагнули заклеїти УПЦ та її священників як колаборантів режиму Путіна повністю ігноруючи складні історичні й канонічні відносини між УПЦ та Російською Православною Церквою (РПЦ). Такі заяви доводять, що уряд не докладає зусиль для запобігання релігійній нетерпимості, а, фактично, сприяє подібній нетерпимості. Наприклад, в інтерв'ю, опублікованому *Укрінформом* 5 березня 2024 року, голова Комітету Верховної

¹ <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2023/12/russia-should-immediately-cease-its-use-force-against-ukraine-turk>

Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики Микита Потураєв намагався захистити Проєкт Закону № 8371 на основі того, що «реалізація закону сприятиме очищенню релігійної сфери України від прихильників російської ідеології».² Висловлення Потураєва вказують на нетерпимість за релігійною ознакою, що викликає глибоке занепокоєння. Припущення про те, що в УПЦ працюють «зрадники України», завдало шкоди багатьом тисячам лояльних українських священиків. Таким чином, це підживлює нарратив про те, що УПЦ є загрозою для України, яку потрібно систематично усувати.

Заява Потураєва — лише один з кількох прикладів ворожого ставлення з боку депутатів Верховної Ради. В іншому випадку Інна Совсун, одна з ключових ініціаторок законопроєкту № 8371, у листопаді 2022 року заявила, що УПЦ потрібно було заборонити, щойно почалося повномасштабне вторгнення Росії. Вона також зазначила, що «те, що представники російської православної церкви — агенти Кремля, ні в кого не викликає сумніву». Ця заява, не заснована на жодних фактичних доказах, була спрямована на те, щоб представити всіх священиків УПЦ як «агентів» Росії та зробити їх об'єктами репресій.³

Поза межами Ради широкий спектр вищих українських урядовців висловлювали до УПЦ ненависть на релігійному ґрунті. 30 березня 2023 року під час телеінтерв'ю на українському «24 каналі» радник голови Офісу Президента Михайло Подоляк назвав УПЦ «гнійником», який необхідно видалити.⁴ 8 квітня 2023 року тодішній державний секретар Ради національної безпеки і оборони України Олексій Данілов дав телевізійне інтерв'ю Радіо Свобода, у якому привітав знесення храму УПЦ у Львові й захоплення церков у Хмельницькому. Данілов заявив:

«Крім Верховної Ради є місцева влада. Я вітаю рішення, яке було прийняте в Хмельницькому, те, що відбувається сьогодні в Місті Лева. Що стосується Московії, їй нема тут що робити, вони мають відправлятися до себе. (...) Ці люди представляють Московську єпархію, представляють (...) попа Гундяєва, який каже, що треба вбивати громадян нашої країни. А ви туди ходите і починаєте їм молитися і давати їм свої гроші. (...) Це не вкладається в голову».⁵

6 квітня 2023 року в телевізійному інтерв'ю на українському «24 каналі» Данілов висловився про священиків УПЦ. Данілов припустив, що священики УПЦ є російськими агентами, а саме: «Якщо хтось хоче спілкуватися з Богом, будь ласка, спілкуйтеся, але якщо Бога представляє ФСБ Росії, то це вже про інші речі»⁶. Під час розмови з кореспондентом про митрополита Києво-Печерської лаври Павла Данілов пояснив, що процес виведення представників УПЦ з України вже почався:

«Можу сказати, що це обмінний фонд. Ми всі, громадяни, знаємо, що представників УПЦ вони з радістю обмінюють на наших військовополонених. І такі випадки вже були

² <https://www.ukrinform.net/rubric-polytics/3836093-law-banning-russiaaffiliated-churches-set-to-cleanse-ukraines-religious-realm-of-russian-ideology-adherents-mp.html>

³ https://goloszmin.org/news/okrim-kriminalnih-provadžhen-mayemo-jti-do-povnoyi-zaboroni-upc-mp-inna-sovsun?fbclid=IwAR1_E74fjCzGYhHpOiHaHLCats6cfGg6VV8_eCXF4G52TXX7cL7qJ01uF_qg

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=a-j7sMP8O-0>, на 8:33.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=FBTTUqOjq0s&t=1597s>

⁶ https://24tv.ua/ru/u-putina-edet-krysha-danilov-rasskazal-chego-bolshe-vsego-boitsja-diktator-24-kanal_n2289298

неодноразово, хоча вони не були публічними. Якщо процедура буде організована належним чином, ми з радістю обміняємо їх на наших військовополонених, і не тільки цього пана, якого ви назвали [митрополита Павла], а й представників ФСБ РФ, щоб вони забрали їх додому, — в обмін на наших військовополонених».⁷

Василь Малюк, голова Служби безпеки України (СБУ), повторив цей опис вірян УПЦ, нібито речей на обмін, описавши священнослужителів УПЦ як російських «агентів у рясах», яких можна обміняти.⁸

Ці заяви широкого кола обраних і призначених урядовців є по суті висловами ненависті на релігійному ґрунті. Вони є яскравими прикладами того самого підбурювання до насильства й дискримінації, яке сьогодні поширилось в Україні.

A/RES/78/214 7. (h) Обговорення ідей та міжконфесійний і міжкультурний діалог на місцевому, національному та міжнародному рівнях для боротьби з ненавистю на релігійному ґрунті, підбурюванням і насильством.

План дій закликає уряди сприяти обговоренню ідей і міжконфесійному діалогу. Проте, систематичні напади України на УПЦ протягом останніх кількох років уже охолодив дискусію та міжконфесійний діалог як в Україні, так і за кордоном. У контексті, в якому примара вигнання Церкви існує постійно, напади на священнослужителів тривають, а церковне майно захоплюється, просто немає місця для дебатів або діалогу. Невпинне зловживання урядом владою проти священнослужителів і парафіян, часто підкріплене брутальними фізичними вторгненнями до священних споруд і монастирів, не залишило місця для релігійного діалогу, передбаченого в Плані дій.

Прийняття законопроекту № 8371 ще більше підірве релігійний діалог в Україні. Як детально пояснюється нижче в Пункті I, проект закону фактично заборонить УПЦ. Без правового статусу в Україні, без власності та із заборною брати участь у колективних богослужіннях, одна з найбільших опор православ'я в Україні просто не матиме свого голосу.

Крім того, стаття 5 законопроекту накладає суворі обмеження на погляди, які церква може висловлювати в рамках міжконфесійного діалогу. Зокрема, закон забороняє «пропаганду ідеології “русского мира”, зокрема поширення такої пропаганди». Хоча УПЦ поділяє серйозну стурбованість України національною безпекою, ця заборона свободи слова особливо суперечить можливості релігійного діалогу. Концепція «ідеології “русского мира”» розпливчата й мало конкретизована. Наприклад, чи можна вважати обговорення історичних або канонічних аспектів православ'я пропагандою «ідеології “русского мира”»?

Важливо зазначити, що УПЦ прямо засудила незаконне вторгнення Росії в Україну, неодноразово підтверджувала свою підтримку самозахисту України й жодним чином не підтримує так звану «ідеологію “русского мира”». Проте в нинішньому політичному контексті в Україні чітка заборона недостатньо визначеного поняття «ідеології “русского мира”» накладає жорстке обмеження на релігійний та міжконфесійний діалог. Без чіткого розуміння

⁷ https://24tv.ua/ru/u-putina-edet-krysha-danilov-rasskazal-chego-bolshe-vsego-boitsja-diktator-24-kanal_n2289298

⁸ <https://interfax.com.ua/news/interview/905447.html>

того, які саме діалог і погляди заборонені, враховуючи, що навіть канонічні або історичні релігійні традиції можуть тлумачитися як такі, що служать «ідеології “русского мира”», подібне обмеження свободи слова й релігійної практики ніяк не узгоджується з Планом дій.

Крім того, стаття 4 законопроекту № 8371 забороняє контакти з деякими іншими релігійними організаціями або взаємодію з ними. Зокрема, стаття 4 забороняє українським релігійним організаціям мати «відносини та (або) контакти з релігійними організаціями [та] будь-якими юридичними особами приватного права з іноземними релігійними організаціями, розташованими в державі, яка законом визнана такою, що вчинила військову агресію проти України». Ця заборона віддає будь-який міжконфесійний діалог з релігійними організаціями, розташованими в Росії, під контроль і цензуру з боку Кабінету Міністрів України, тим самим блокуючи відкриті релігійні дебати й діалог, які є центральними для цілей Плану дій. На жаль, саме такий релігійний діалог є найбільш необхідним під час конфлікту та виявився неоціненним для політичного врегулювання й соціального примирення в минулому в конфліктах у всьому світі.

A/RES/78/214 8. (a) Забезпечення умов, за яких державні службовці не дискримінуватимуть осіб за ознакою релігії або переконань

Згідно з Планом дій, уряд несе відповідальність за те, щоб його посадові особи не брали участі в актах релігійної дискримінації. Тим не менш, на найвищому рівні українського уряду ведеться систематична кампанія дискримінації УПЦ, а влада намагається підтримувати обрану гілку православ'я — Православну церкву України (ПЦУ). Хоча нинішні законодавчі спроби заборонити УПЦ є, мабуть, найкричущим актом дискримінації, вони є частиною набагато більших зусиль уряду, спрямованих на використання своїх повноважень для просування інтересів однієї релігійної групи за рахунок іншої.

Для розуміння цієї кампанії дискримінації УПЦ потрібні знання історичного контексту. Православне християнство в Україні має довгу й суперечливу історію, яка сягає часів Київської Русі. З історичних причин Київська православна митрополія залишалася канонічно підпорядкованою Московському патріархату аж до революції 1917 року. Після розпаду Радянського Союзу Українська Православна Церква залишалася канонічно підпорядкованою Російській Православній Церкві (РПЦ) і залишалася домінуючою силою в українському православ'ї. Після подій Майдану у 2014 році та в світлі незаконного вторгнення Росії в лютому 2022 року основні релігійні розбіжності в православному християнстві в Україні здебільшого висвітлювалися в політичному контексті.

Починаючи з 2018 року, хід релігійних дискусій в Україні різко змінився, коли український уряд втрутився в них, лобіюючи Вселенський Константинопольський Патріархат з метою надання автокефалії Українській Православній Церкві, яка згодом стала ПЦУ. Петро Порошенко, тодішній президент України, перетворив релігійні питання на зброю та активно використовував їх як інструмент для «формування автокефальної церкви в Україні як важливої складової своєї виборчої кампанії».⁹ У квітні 2018 року Порошенко офіційно запросив автокефалію для нової церкви у Вселенського Патріархату Константинополя, а в січні 2019 року їй було надано Варфоломієм I. Нова ПЦУ швидко стала обраною церквою уряду,

⁹ «Inter-Orthodox crisis in Ukraine: Recent Developments and Reflections», *Observatoire international du religieux* (травень 2023 р.).

а згодом отримала значну підтримку держави за рахунок інших релігійних груп.

Протягом усього процесу до і після надання автокефалії українська влада непохитно підтримувала ПЦУ, водночас активно дискримінуючи УПЦ. Для уряду Порошенка надання автокефалії ґрунтувалося на дискримінаційних, націоналістичних цілях. Порошенко назвав свою підтримку ПЦУ частиною «антиімперіалістичної боротьби проти Росії».¹⁰ Наразі, за уряду Зеленського, релігію знову перетворено на інструмент дискримінації УПЦ. Цей крок був підкріплено повільною, але свідомою спробою Служби безпеки України, адміністрації Президента та місцевих органів влади делегітимізувати, стигматизувати й змусити втратити свій голос УПЦ, позбавити її права на церковне майно та обмежити її діяльність на користь ПЦУ, яка натомість запровадила власну літургійну і релігійну практику.

Як демонструє опублікована у січні 2024 року Біла книга (Додаток I), з 2018 року український уряд здійснив надзвичайне втручання в релігійні справи УПЦ, що є невинуватим актом дискримінації. Він доклав неймовірних зусиль з метою підтримки своєї обраної гілки православ'я — ПЦУ — на відміну від УПЦ. Віктор Єленський, нинішній голова Державного департаменту у справах релігій («Державна служба України з етнополітики і свободи совісті», або «ДЕСС»), був давнім критиком УПЦ і ключовим прихильником політики автокефалії, яка створила ПЦУ.¹¹

Український уряд також застосував свої повноваження як держави, зокрема використання цивільних і кримінальних процесів, аби дискримінувати УПЦ та її священнослужителів. Санкції застосовано й до вищого предстоятеля УПЦ, зокрема до настоятеля Києво-Печерської лаври митрополита Павла Лебідя. Служба безпеки України (СБУ) провела масові обшуки в будівлях УПЦ. Вона порушила безпідставні кримінальні справи проти священнослужителів УПЦ за нібито їхні колабораціонізм або державну зраду. Деяких з цих священнослужителів навіть було допитано на поліграфі.¹²

Одна з найвідоміших справ стосується митрополита Черкаського і Канівського Феодосія, квартиру якого неодноразово обшукували силовики та який наразі перебуває під домашнім арештом за нібито вказівки публікувати «екстремістський контент».¹³ Деякі звинувачення проти Феодосія стосуються академічних і публічних виступів за період останніх десяти років. Промови Феодосія не носили підбурювального характеру, а лише фактично описували еклезіологічну позицію УПЦ та розкол в українському православ'ї.¹⁴ СБУ висунула нові звинувачення Феодосію після того, як під домашнім арештом він записав і виклав відео на YouTube. У цих відео детально описано атаки на УПЦ та ширшу загрозу релігійній свободі в Україні. СБУ стверджувала, що критика Феодосієм рейдів СБУ на майно УПЦ є злочинною дією

¹⁰ «Russian World and Ukrainian Autocephaly: Religious Narratives in Anti-Colonialist Nationalism of Ukraine», MDPI, Exploring Modern Religious Changes from the Perspective of Narrative Theology (4 грудня 2022 р.).

¹¹ У своєму розширеному есе Єленський стверджує, що формування ПЦУ та Томосу про і автокефалію «створили легітимну церковну альтернативу Московському патріархату з точки зору канонічного права». Yelensky, «Then What are we Fighting For?», с. 49.

¹² Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 1 серпня 2022 р. — 31 січня 2023 р., Управління Верховного комісара ООН з прав людини, 24 березня 2023 р.

¹³ <https://spzh.news/en/news/76373-the-court-denies-the-request-to-take-cherkasy-metropolitan-into-custody>

¹⁴ <https://spzh.media/en/news/71982-a-criminal-case-opened-against-metropolitan-of-cherkasy>

та довела, що митрополит «діяв на користь країни-агресора».¹⁵ Після арешту Феодосія, у серпні 2023 року міський голова Черкас Анатолій Бондаренко у відео, опублікованому у Facebook, заявив, що «вчистить місто Черкаси від московського бруду». Бондаренко додав: «Готуйтеся, у Черкасах не буде московських попів. (...) у Черкасах будуть молитися українською мовою».¹⁶

Після свого арешту Феодосій продовжив висловлюватися про загрози релігійній свободі. 8 жовтня 2023 року він виступив по відеозв'язку на засіданні Ради ООН з прав людини.¹⁷ Після цього стосовно Феодосія проводилися подальші розслідування з боку СБУ та існувала загроза його затримання у СІЗО.¹⁸

Під час мого ознайомчого візиту до Києва у лютому 2024 року я мав змогу особисто зустрітися з митрополитом Феодосієм. Наступного дня після нашої зустрічі СБУ знову провела обшук у його квартирі, після чого у Феодосія стався серцевий напад.¹⁹

Іншим показовим прикладом дискримінації з боку влади за релігійними переконаннями є обшук, який СБУ провела в будинку Миколая Данилевича, заступника голови Відділу зовнішніх церковних зв'язків УПЦ, 12 квітня 2024 року. Це відбулося після його зустрічі з представниками Конференції церков Європи, під час якої Данилевич висловив занепокоєння щодо Проекту Закону № 8371.²⁰ Обшук відбувся після арешту й затримання чотирьох журналістів Співки православних журналістів 12 березня 2024 року за репортажі про погіршення ситуації щодо релігійної свободи в Україні.²¹ Стало очевидним, що українська влада систематично пригнічує права громадян України, дискримінуючи вірян УПЦ та тих осіб, хто висвітлює події навколо неї.

Законопроект, який зараз очікує на останнє читання у Верховній Раді, є найбільш кричущим актом дискримінації вірян УПЦ за їхніми релігійними переконаннями. За нинішньої політичної і соціальної ситуації в Україні законопроект № 8371 можна розуміти лише як акт дискримінації УПЦ та її служителів з боку української влади на найвищому рівні. Він навмисно спрямований проти конкретної релігійної організації — УПЦ — через її канонічні й історичні зв'язки з Російською православною церквою та не встановлює достатньо процедур і гарантій для забезпечення його нейтрального й неупередженого застосування.

Хоча законопроект № 8371 прямо не називає УПЦ, його розробка й обставини внесення до Верховної Ради чітко свідчать про намір обрання УПЦ об'єктом каральних дій. Законопроект сформульований у вузькому сенсі й застосовуватиметься виключно до УПЦ. Забороняючи

¹⁵ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3770604-sbu-povidomila-se-odnu-pidozru-kerivniku-cerkaskoi-eparhii-upc-mp.html>

¹⁶ «Черкаський міський голова: Ми очистимо місто від московського бруду до останнього», *СУО* (08.08.2023 р.) <https://spzh.news/en/news/75328-cherkasy-mayor-we-will-cleanse-the-moscow-filth-from-the-city-to-the-last>

¹⁷ <https://spzh.media/ru/news/76374-mitropolit-cherkasskij-vystupil-v-sovete-oon>

¹⁸ <https://spzh.media/ru/news/76938-mitropolita-feodosija-snova-pytajutsja-zakryt-v-sizo>

¹⁹ <https://spzh.media/ru/news/78958-u-mitropolita-cherkasskoho-proizoshel-serdechnyj-pristup-vo-vremja-obyskov-sbu>

²⁰ <https://spzh.media/ru/news/79686-k-zamhlavy-ovtss-upts-proti-ereju-nikolaju-danilevichu-prishli-s-obyskom>

²¹ <https://spzh.media/ru/zashhita-very/79314-za-chto-sudjat-pravoslavnykh-zhurnalistov>

спочатку діяльність Російської православної церкви в Україні (стаття 3.1), а потім — діяльність українських релігійних організацій, «які будь-яким чином пов'язані із забороненою релігійною організацією» (стаття 3.2), закон прямо дискримінує УПЦ. Незважаючи на самоврядний статус УПЦ після незаконного вторгнення Росії в Україну, незмінні історичні й канонічні зв'язки між УПЦ та РПЦ підпадають під законодавче визначення «приналежності» (розділ II, стаття 5).

Таке націлювання на УПЦ через «підпорядкування в канонічних та/або організаційних питаннях» є необґрунтованим і, отже, дискримінаційним. Після вторгнення Росії в Україну у 2022 році УПЦ засудила російську агресію й підтвердила свій самоврядний статус. УПЦ опинилася в незavidному становищі, адже вона духовно й канонічно пов'язана з РПЦ, у той час як деякі діячі РПЦ підтримали дії Росії в Україні. Від початку вторгнення Росії УПЦ вжила заходів, аби заявити про свою незгоду з позицією російської влади щодо дій в Україні. У день вторгнення предстоятель УПЦ митрополит Онуфрій заявив, що Церква проти війни, і закликав Путіна змінити курс.²² УПЦ збрала більше коштів і гуманітарної допомоги на підтримку оборони України, ніж будь-яка інша українська релігійна організація. УПЦ також надавала активну підтримку українським біженцям за кордоном, створивши парафії у 32 містах Європи.

Згодом, у травні 2022 року, УПЦ провела безпрецедентне зібрання, на якому було внесено зміни до її Статуту на підтвердження її самоврядного статусу й наголошення на тому, що центром управління УПЦ є Київ.²³ Змінами до Статуту УПЦ було вилучено всі згадки про РПЦ, окрім посилання на документ від жовтня 1990 року, яким утворювалась УПЦ. У новому Статуті вилучено згадки про предстоятеля УПЦ у Синоді РПЦ і про необхідність благословення предстоятеля УПЦ російським патріархом.

Незважаючи на розірвання зв'язків УПЦ з Москвою та помітний перехід до самоврядності, законопроект № 8371 написаний так, що робить неминучим виявлення «приналежності» до забороненої нині РПЦ. Як зазначалося вище, джерелом такої приналежності можуть бути історичні й канонічні зв'язки. Так само посилання на УПЦ в Статуті й документах РПЦ — елементи, які цілком невідконтрольні УПЦ, — є достатніми для встановлення «приналежності». На підставі цього необґрунтованого висновку про «приналежність» такий закон призведе до вигнання УПЦ, що стане актом безпрецедентної релігійної дискримінації.

У цьому контексті вузьку спрямованість законопроекту № 8371 можна розуміти лише як частину систематичної кампанії з релігійної дискримінації, яка проводиться владою України та з її схвалення. Прийняттям законопроекту № 8371 Україна порушує вказівки Венеціанської комісії щодо утримання від участі в релігійних суперечках. Релігійна дискримінація на користь ПЦУ, спрямована проти УПЦ, стала основною політикою української влади.

A/RES/78/214 8. (b) Сприяння спроможності членів усіх релігійних громад сповідувати свою релігію і відкрито й на рівних засадах сприяти розвитку суспільства

Відповідно до Плану дій, влада має відігравати позитивну роль у сприянні спроможності

²² «Митрополит УПЦ Онуфрій підтримав ЗСУ та закликав Росію припинити війну», *Front News*, 24 лютого 2022 року.

²³ «Moscow-led Ukrainian Orthodox Church breaks ties with Russia», *Reuters*, 28 травня 2022 року.

членів релігійних громад сповідувати свою релігію. Наявна кампанія як фізичного, так і законодавчого насильства проти УПЦ робить прямо протилежне. Напади на священнослужителів і парафіян УПЦ обмежували, а часом і перешкоджали можливості відправляти богослужіння, сповідувати свою релігію й робити внесок у життя суспільства нарівні з іншими релігіями.

Так, 8 лютого 2024 року велика група чоловіків у військовій формі намагалася захопити церкву Петра і Павла в селі Ленківці Чернівецької області.²⁴ Чоловіки забарикадували церкву, перешкоджаючи селянам увійти до будівлі та взяти участь у богослужінні. Тих, хто намагався проникнути всередину, озброєні чоловіки відганяли силою. На кадрах видно, що це призвело до спалаху насильства, під час якого кілька мирян були побиті чоловіками, які намагалися захопити церкву.²⁵ Українська влада або була відповідальною за цей напад, або, принаймні, знала про нього й не змогла його зупинити.

19 квітня 2023 року депутати Нововолинської міської ради Волинської області заборонили діяльність Української Православної Церкви на своїй території та позбавили громаду УПЦ права користування земельними ділянками, а отже й можливості сповідувати свою релігію.²⁶ 20 травня 2023 року озброєні рейдери від ПЦУ, ймовірно за підтримки приватної охоронної фірми, увірвалися й захопили Свято-Вознесенський храм УПЦ в селі Рингач Чернівецької області. Настоятель парафії протоієрей Серафим разом з двома прихожанами зачинилися в храмі, а рейдери розбили скло на входних дверях і почали ламати ґрати. Поки настоятель храму підіймався на дзвіницю, щоб бити на сполох, рейдери увірвалися до святині й напали на отця Серафима, поваливши його на підлогу і вдаривши ногами по голові. Лікарі швидкої допомоги надали отцю Серафиму допомогу на місці.²⁷

11 листопада 2023 року в селі Луг Рахівського району на Закарпатті чоловіки в камуфляжі й зі значками приватної охоронної фірми «Армор» за підтримки поліції та військових зрізали замки й захопили Свято-Духівський храм УПЦ. На сторінці Facebook настоятеля храму протоієрея Володимира Легача було опубліковано відеотрансляцію цієї події. Рейдери зачинили ворота й заблокували парафіянам доступ до будівлі.²⁸

Громади прихожан УПЦ, чиї храми було захоплено, часто вдаються до молитви просто неба біля своїх опечатаних молитовних будинків. Так, 13 липня 2023 року прихожани й диякони кафедрального собору Білоцерківської єпархії УПЦ зібралися на вулиці, аби взяти участь у богослужінні біля огорожі свого колишнього храму.²⁹ Так само парафіяни УПЦ храму преподобного Серафима Саровського в селищі Бар Барського району Вінницької області щотижня збираються на молитву біля зачинених дверей свого колишнього храму.³⁰ Роблячи

²⁴ <https://spzh.media/ru/news/78758-v-lenkovtsakh-na-bukovine-ljudi-v-voennoj-forme-i-politsija-zakhvatili-khram-upts>

²⁵ <https://spzh.media/ru/news/78800-v-seti-opublikovali-video-zhestokoho-izbivenija-verujushchikh-upts-v-lenkovtsakh>

²⁶ <https://nov-rada.gov.ua/2023/04/19/vidbulasia-pozacherhova-sesiia-novovolynskoi-miskoi-rady-3/>

²⁷ <https://spzh.media/ru/news/73958-stali-izvestny-podrobnosti-zakhvata-khrama-upts-v-rynhache>

²⁸ <https://spzh.media/ru/news/76833-v-sele-luh-chelovek-v-voennoj-forme-napal-na-beremennuju-prikhozhanu-upts>

²⁹ <https://spzh.media/ru/news/74773-v-beloi-tserkvi-prikhozhanе-sobora-moljatsja-za-ohradoj>

³⁰ <https://eparhia.vn.ua/2023/08/02/viryani-zahoplenogo-hramu-molilis-prosto-neba-v-den-prestolnogo-svyata/>

це, священнослужителі УПЦ наражаються на серйозний ризик; інколи їм можуть перешкоджати сповідувати свою релігію.

На додаток до таких фізичних нападів, завдяки законопроекту №8371 застосовуватимуться також законодавчі інструменти й повноваження судових органів, аби позбавити членів УПЦ можливості сповідувати свою релігію. Зокрема, на підставі констатації навіть лише канонічної приналежності між УПЦ і Російською православною церквою, згідно із законопроектом визнається незаконною «діяльність релігійних організацій (об'єднань), які будь-яким чином пов'язані із забороненою релігійною організацією» (стаття 5). Результатом цього закону для УПЦ стане припинення її як юридичної особи, «ліквідація» діяльності й парафій (стаття 16), а також конфіскація її майна (стаття 18). «Публічні релігійні заходи» УПЦ, включаючи «богослужіння, обряди, ходи, церемонії тощо», буде заборонено (стаття 18).

У такому правовому контексті духовенству й парафіянам УПЦ просто неможливо сповідувати свою віру у своїй церкві. Там, де сповідання релігії у власній церкві заборонено законом, а фізичні напади на священнослужителів стали звичним явищем, члени релігійної громади УПЦ не мають можливості ані «сповідувати свою релігію», ані «відкрито і на рівних засадах сприяти розвитку суспільства».

A/RES/78/214 9. Заходи й політика щодо сприяння повазі та захисту місць поклоніння і релігійних місць, кладовищ та святинь

У той час як План дій закликає уряди країн поважати й захищати місця поклоніння, в Україні місця поклоніння та релігійні об'єкти УПЦ перебувають під надзвичайною і безпрецедентною загрозою захоплення з боку влади. Такі порушення є актами як бездіяльності, так і навмисних дій української влади.

Влада не вжила жодних заходів і не запровадила ніякої політики для захисту місць богослужіння і релігійних об'єктів УПЦ від втручання, нападів і захоплення іншими суб'єктами. Поліція та служби безпеки — коли самі не вчиняють нападів на УПЦ — просто стоять осторонь і дозволяють вторгнення й осквернення релігійних місць. Окрім нападу на церкву Петра і Павла, про який детально йдеться у пункті J, 28 березня 2023 року група чоловіків увірвалася до кафедрального собору Івано-Франківська, щоб вигнати священиків і вірян УПЦ з храму. Нападники застосували сльозогінний газ, і при цьому їх супроводжували священики й віряни інших конфесій.³¹ 28 березня 2023 року вночі спалили храм Покрову Пресвятої Богородиці УПЦ в селі Кордишеві Шумського району Тернопільської області. За словами настоятеля храму протоієрея Георгія Цезарука, підпалювачі кидали коктейлі Молотова, а потім ще облили пожежу бензином.³² Знову ж таки, з боку української влади не було вжито жодних дій для припинення або розслідування цих злочинів.

Багато з цих нападів і захоплень майна УПЦ було здійснено ПЦУ, часто з мовчазної згоди влади. За останній рік у Хмельницькій області відбулося кілька примусових привласнень церковного майна УПЦ з боку ПЦУ. 5 квітня 2023 року парафіяльну церкву Різдва Пресвятої Богородиці у Хмельницькому було захоплено ПЦУ після голосування місцевих мешканців

³¹ https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2823; <https://spzh.media/ru/news/72707-v-ivano-frankovske-tolpa-prishla-izhonjat-verujushchikh-iz-sobora-upts>

³² <https://spzh.media/ru/news/72723-v-ternopolskoj-oblasti-sozhhli-khram-upts-koktejljami-molotova>

всупереч волі парафіян храму.³³ Це сталося буквально через кілька днів після того, як ключі від Свято-Покровського собору в Хмельницькому було передано ПЦУ за нез'ясованих обставин.³⁴ Тим часом, 27 січня 2024 року Покровський храм у селі Печеське (Хмельницька область) був силоміць захоплений активістами ПЦУ, знову ж таки всупереч волі парафіян.³⁵ Це лише декілька прикладів захоплення майна УПЦ в регіоні; подібні випадки трапилися в епархіях по всій Україні, а українська влада ніяк не відреагувала.

Українська влада також несе пряму відповідальність за втручання й захоплення майна УПЦ. Влада запровадила власні служби безпеки, зокрема СБУ, щоб усе частіше вторгатися у такі місця. Найвидатнішим прикладом цього стали події в Києво-Печерській Лаврі — монастирі, який віруючі вважають одним з найважливіших храмів православного християнства. Українська влада намагалася конфіскувати комплекс на підставі порушення з боку УПЦ умов договору оренди, втім УПЦ це рішуче заперечує. Після винесення рішення суду було здійснено неодноразових спроб вигнати ченців, які проживають у громаді. Їм повідомили, що якщо вони хочуть залишитися, то мають погодитися приєднатися до ПЦУ, що, по суті, означало б примусове навернення. Тим часом влада обмежила доступ до будівель монастиря й значної частини його території. Це не лише серйозно порушило життя громади, але й завадило вірянам вільно відвідувати монастир. Крім того, у серпні 2023 року Київська духовна академія була змушена звільнити свої приміщення в монастирі й переїхати на нове місце. Це завдало руйнівної шкоди освітній діяльності закладу. На сьогоднішній день майбутнє Києво-Печерської Лаври як святині УПЦ залишається під великим сумнівом.³⁶

Генеральний Синод Англiканської церкви оприлюднив заяву, в якій зазначається, що кілька міських рад по всій Україні розірвали договори оренди майна з УПЦ. Крім того, Міністерство культури України розірвало договір оренди з Києво-Печерською лаврою щодо об'єктів державної власності.³⁷ Розірвання договорів оренди стосувалося релігійних об'єктів, таких як вищезгадана Києво-Печерська лавра, а також Почаївська лавра на Заході України. Підставою припинення було вказано «несанкціоновану забудову на території пам'яток національного значення».³⁸

Прийняття законопроекту № 8371 створить законні підстави для арешту й експропріації всього майна УПЦ. Знову ж таки на підставі необґрунтованої «приналежності» УПЦ і РПЦ закон визнає «недійсними» «всі правочини щодо користування майном (найм, оренда, лізинг тощо)». (Стаття 17). Цей пункт скасовує будь-які договори оренди приміщень і перешкоджає наданню державних послуг щодо майна Релігійної організації. Ще більш тривожним є те, що закон дозволяє повну конфіскацію об'єктів УПЦ. Зокрема, «майно, кошти та інші активи» Релігійної організації, не залученої до активного релігійного культу, «стають власністю держави». (Стаття 20). Власність Релігійної організації (наприклад, місця активного богослужіння) має бути конфісковано державою й передано «іншим релігійним організаціям», — імовірно, ПЦУ. (Стаття 20). Це не що інше, як дискримінаційне застосування

³³ <https://spzh.media/ru/news/73021-v-khmelnitskom-khram-upts-rozhdestva-bohoroditsy-pereveli-v-ptsu>

³⁴ <https://spzh.media/ru/news/72939-v-khmelnitskom-rejdery-ptsu-zakhvatili-sobor-upts>

³⁵ <https://spzh.media/ru/news/78591-v-pecheskom-aktivisty-ptsu-vytolkali-nastojatelja-i-zakhvatili-khram>

³⁶ https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2823

³⁷ «The War in Ukraine and the Challenge to International Order», опубліковано Генеральним Синодом Англiканської церкви, 7 лютого 2024 року.

³⁸ Те саме джерело.

закону для переведення активів і святих місць УПЦ у власність ПЦУ. Чистим наслідком законопроекту, що розглядається, є повне захоплення майна УПЦ й місць богослужінь українською владою й передача релігійних об'єктів обраній нею гілці православ'я.

Незважаючи на свої зобов'язання щодо поваги й захисту місць богослужіння як за Міжнародним пактом про громадянські й політичні права, так і за Планом дій, українська влада робить прямо протилежне: забирає собі церковне майно та краде найсвятіші місця українського православ'я шляхом незаконного й дискримінаційного захоплення.

На завершення, оскільки Управління Верховного комісара готує наступний звіт про боротьбу з нетерпимістю до осіб на основі релігії або переконань відповідно до Резолюції 78/214 (2023) Генеральної Асамблеї, вкрай важливо, щоб швидке погіршення свободи віросповідання в Україні було визнано й засуджено. Як зазначено в цьому документі, Україна в жодному аспекті не досягла цілей, визначених у Плані дій Генеральної Асамблеї.

Залучення поліції, Служби безпеки й державних службовців не для захисту священнослужителів від релігійної нетерпимості, а радше для розпалювання й зміцнення цієї нетерпимості, є неприйнятним. Україна не змогла виступити проти нетерпимості, зокрема пропагування ненависті на релігійному ґрунті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі або насильства. Натомість сьогодні в Україні державні чиновники є виразниками релігійної нетерпимості. Україна не змогла сприяти обговоренню ідей та міжконфесійному й міжкультурному діалогу на місцевому, національному та міжнародному рівнях для боротьби з ненавистю на релігійному ґрунті, підбурюванням і насильством. Натомість українські чиновники використовують законодавчі інструменти, аби придушити такі обговорення й діалог. Україна не змогла забезпечити умови, за яких державні службовці не дискримінуватимуть осіб за ознакою релігії або переконань. Натомість українська влада бере участь у систематичній кампанії дискримінації УПЦ і створює законодавчу базу для інституціоналізації цієї дискримінації. Україна не змогла сприяти спроможності членів усіх релігійних громад сповідувати свою релігію і відкрито й на рівних засадах сприяти розвитку суспільства. Натомість українська влада активно перешкоджає вірянам УПЦ проявляти свої релігійні переконання. Українська влада не змогла вжити необхідних заходів і процедур для сприяння повазі й захисту місць відправлення культу та релігійних об'єктів, кладовищ і святинь. Натомість вона займається активним розкраданням культових споруд і релігійних об'єктів УПЦ.

Пане Верховний комісар, враховуючи ці події, я прошу Вас звернути увагу на неспроможність України виконати План дій, викладений у Резолюції Генеральної Асамблеї 78/214 (2023).

З повагою,

Роберт Амстердам